
Xarxes, organismes i agències. Panorama internacional

PID_00248550

Concepción Herruzo Fonayet

Concepción Herruzo Fonayet

Índex

Introducció	5
1. Europa	7
1.1. Context	7
1.2. Estat espanyol	9
1.3. Agències europees destacables	11
2. Estats Units	13
3. Canadà i Austràlia	15
4. Amèrica Llatina	17
4.1. Context	17
4.2. Argentina	17
4.3. Brasil	18
4.4. Xile	18
4.5. Colòmbia	19
4.6. Mèxic	19
5. Àsia i Pacífic	20
5.1. Context	20
5.2. Japó	20
5.3. Índia	21
5.4. Xina	21
6. Organismes supranacionals	23
6.1. INQAAHE	23
6.2. Altres organismes	25
7. Reptes de futur per a les agències i xarxes de qualitat	26
8. Resum dels aspectes clau	28
Bibliografia	29

Introducció

Hi ha un conjunt d'organismes que opera a nivell local, nacional o internacional que té, entre les seves funcions principals, la d'assegurar la qualitat de l'educació superior.

Es tracta d'unitats organitzatives que tenen una identitat institucional formalment separada de qualsevol dependència governamental o ministerial i una estructura organitzativa pròpia que els permet desenvolupar les funcions que tenen assignades en matèria de qualitat de l'educació superior.

Aquests organismes presenten una gran varietat de denominacions, com per exemple: consell, comissió, agència; tenen diferent naturalesa —pública o privada; disposen d'enfocaments diversos —supervisió o monitoratge— i el seu abast també pot diferir —avaluació institucional— de programes, professors, serveis, recerca. Alguns s'agrupen en organitzacions supranacionals amb l'objectiu de treballar en col·laboració i d'arribar a plantejaments consensuats i comuns que poden ser vinculants en alguns casos.

Principalment, podem distingir la tipologia d'organismes següent:

- Agència de qualitat: organització que té com a objectiu contribuir a la millora de la qualitat del sistema d'educació superior del seu entorn territorial immediat mitjançant l'avaluació, certificació i acreditació d'institucions, ensenyaments, titulacions i professors. Les agències solen operar, com hem dit, en el seu entorn més immediat, regional, autonòmic o estatal; si bé, fruit de la creixent internacionalització, també poden operar en altres territoris. A més, poden rebre altres noms, com consells o comissions.
- Xarxa d'agències: les agències de qualitat formalitzen la seva col·laboració mitjançant l'establiment de xarxes. Aquestes associacions poden ser més o menys vinculants amb els seus membres quant al compliment de determinats estàndards per a poder formar part de les mateixes o l'obligació d'adoptar decisions preses en el si de l'associació. En totes es comparteixen bones pràctiques, projectes i altres activitats en favor de la qualitat de l'educació superior i la seva avaluació.

La creació de la majoria d'agències de qualitat se situa en la dècada dels noranta, especialment a Europa i Amèrica Llatina, si bé, països com França, Bèlgica o Irlanda ja comptaven amb aquest tipus d'agències en els seixanta/setanta. Als Estats Units, funcionen organismes per a l'acreditació de programes des dels anys trenta i, en altres casos com el de Japó, funcionen organismes d'avaluació

des dels anys quaranta. En canvi, en l'àmbit d'Amèrica Llatina, cap dels països que s'analitzen en aquest document no constitueix els seus abans de la dècada dels noranta.

A continuació, farem un repàs general, encara que no exhaustiu, del panorama internacional d'agències i xarxes de garantia de la qualitat en educació superior per àrees geogràfiques. Al llarg de l'exposició, identificarem els enllaços dels organismes citats per a facilitar l'accés a la informació detallada de cadascun d'ells.

1. Europa

1.1. Context

La implantació de l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES) suposa un impuls definitiu per a la professionalització de les agències de garantia de la qualitat universitària a Europa.

Abans de l'inici del procés de Bolonya, solament s'havien establert sistemes externs de garantia de la qualitat universitària al Regne Unit, Holanda, França, Dinamarca o Suècia. Durant la dècada de la implantació del procés de Bolonya, en canvi, es creen agències de qualitat en més d'una vintena de països europeus, mentre que a països amb sistemes universitaris de menor abast, com per exemple Xipre, Malta o Luxemburg, en lloc de crear-se organismes propis, s'estableixen acords de col·laboració amb altres agències europees.

Quant a l'enfocament que aquestes agències tenen dels sistemes de garantia externa de la qualitat en educació superior, podem fer dues distincions:

- *Supervisió*, quan l'agència té la capacitat d'autoritzar o cancel·lar un programa o, fins i tot, una institució. En aquests casos, els òrgans de garantia externa de qualitat exerceixen una funció de control sobre els seus objectes d'avaluació (programes i institucions) i vetllen perquè aquests compleixin uns criteris i requisits mínims.
- *Monitoratge* o orientació a la millora contínua, quan l'agència té com a funció l'orientació del disseny i l'enfortiment dels mecanismes de garantia interna dels seus objectes d'avaluació (programes i institucions).

A la majoria de països europeus s'ha imposat l'enfocament de supervisió, si bé la millora contínua com a objectiu primer i últim de qualsevol organisme de garantia externa de qualitat subjau.

Si ens referim a l'abast o àmbit d'actuació de les agències, distingim entre *avaluació institucional* i *avaluació de programes*, segons l'objecte d'anàlisi, sia un o un altre. Actualment a Europa no es conceben les agències de qualitat fora del marc que estableixen les xarxes europees European Association for Quality Assurance in Higher Education (Associació Europea d'Agències de Qualitat d'Educació Superior), a partir d'ara ENQA, sia com a membres o afiliats; i l'European Quality Assurance Register for Higher Education (Registre Europeu per a la Qualitat de l'Educació Superior), a partir d'ara EQAR.

«Membership in ENQA is composed of European quality assurance agencies or other quality assurance organizations in the field of higher education that have been operating and conducting actual quality assurance activities for at least two years. Their compliance with the ESG is mandatory.

Affiliation with ENQA is open to bodies worldwide that do not wish to, or for whatever reason are unable to, apply to become members of ENQA. Affiliate bodies are organizations or agencies with a demonstrable interest in the quality assurance of higher education, however, their compliance with the ESG has not necessarily been confirmed».

www.enqa.eu

L'objectiu principal d'ENQA és promoure la cooperació europea en la garantia de la qualitat de l'educació superior entre tots els membres que la constitueixen a través de sessions de formació, tallers de bones pràctiques, grups de treball i la difusió dels resultats d'aquestes activitats.

L'EQAR, per la seva banda, té com a objectiu proporcionar al públic una informació clara i fiable sobre les agències de garantia de la qualitat que operen a Europa; així, és el registre en què es llisten les agències que han demostrat un compliment substancial dels criteris i directrius per a l'assegurament de la qualitat a l'espai europeu d'educació superior, establerts per ENQA el 2005 —primera versió i revisats el 2015— i coneguts per les seves sigles en anglès ESG (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area). Els ESG, a més d'establir els criteris recomanats per a les institucions d'educació superior pròpiament dites, és a dir, els centres que imparteixen programes, exigeixen a les agències avaluadores el compliment d'uns estàndards i la superació d'una avaluació externa.

Part 3: Estàndards per a les agències de garantia de la qualitat

3.1 Activitats, polítiques i processos per a l'assegurament de la qualitat

Les agències han de dur a terme activitats d'assegurament de la qualitat de manera regular, tal com hem definit en la part 2 dels ESG. Han de tenir finalitats i objectius clars i explícits que formin part de la seva missió oficialment publicada. Aquests objectius s'han de traduir en el seu treball diari. Les agències han d'assegurar la participació dels grups d'interès en el seu govern i el seu treball.

3.2 Estatus oficial

Les agències han de tenir una base legal establerta i estar reconegudes formalment com a agències d'assegurament de la qualitat per les autoritats públiques competents.

3.3 Independència

Les agències han de ser independents i operar amb autonomia. Han de ser plenament responsables de les seves activitats i dels resultats de les mateixes sense influència de tercers.

3.4 Anàlisi temàtica

Les agències han de publicar periòdicament informes que descriguin i analitzin les conclusions i troballes generals de les seves activitats d'assegurament extern de la qualitat.

3.5 Recursos

Les agències han de disposar de recursos suficients i adequats, tant humans com econòmics, per a dur a terme les seves funcions.

3.6 Assegurament intern de la qualitat i conducta professional

Enllaços d'interès

ENQA: <http://www.enqa.eu/>
EQAR: <https://www.eqar.eu/>

Avaluació institucional i avaluació de programes

Per a saber els avantatges i inconvenients de tots dos models, es recomana consultar Sebastián Rodríguez Espinar *Panorama internacional de la evaluación de la calidad en la educación superior* (pàgs. 28-32). Síntesis 2013.

ESG

Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area.

Enllaços d'interès

En aquest enllaç es poden consultar els ESG en espanyol: http://www.enqa.eu/indirme/esg/ESG%20in%20spanish_by%20ANECA.pdf i en anglès: http://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/esg_2015.pdf.

Les agències han de disposar de processos per a la garantia interna de la qualitat en relació amb la definició, garantia i millora de la qualitat i integritat de les seves activitats.

3.7 Avaluació externa cíclica de les agències

Les agències se sotmetran a una avaluació externa almenys una vegada cada cinc anys per a demostrar el seu compliment dels ESG.

Font: Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). (2015). Brussel·les / Bèlgica.

La majoria d'agències que operen a Europa es regeixen per aquests estàndards (ESG), formen part d'ENQA i estan incloses a EQAR, ja que l'espai europeu d'educació superior així ho requereix als organismes amb capacitat de decisió que operen en els diferents països.

A més de les agències de qualitat i de les xarxes i associacions en què s'han organitzat a nivell europeu, destaquem tres associacions vinculades a l'educació superior que han inclòs la garantia de la qualitat en la seva agenda i treballen amb ENQA en l'establiment dels ESG:

1) European University Association (EUA), representa les universitats europees i les conferències nacionals de rectors i és la veu principal de la comunitat universitària a Europa. La seva missió és promoure el desenvolupament d'un sistema coherent d'educació superior i recerca europeu, a través de l'ajuda i l'orientació activa dels seus membres per a la millora de la qualitat del seu ensenyament, el seu aprenentatge i recerca, així com de la seva contribució a la societat.

2) European Students Union (ESU), agrupa quaranta-cinc associacions nacionals d'estudiants de trenta-vuit països. La seva missió és representar i promoure els interessos educatius, socials, econòmics i culturals d'aquests estudiants a tots els organismes rellevants i, específicament, a la Unió Europea, el Consell d'Europa i la UNESCO.

3) European Association of Institutions in Higher Education (EURASHE), és una associació internacional formada per associacions nacionals i professionals d'universitats i escoles politècniques, així com per institucions individuals. Es dedica a l'anàlisi i la reflexió a través de l'organització de conferències i seminaris relacionats amb l'educació superior i professional.

1.2. Estat espanyol

Actualment hi ha a l'Estat espanyol onze agències d'avaluació de la qualitat: una estatal, ANECA, i deu autonòmiques. Aquest sistema d'agències respon a la configuració jurídica de l'estat. De la mateixa manera que hi ha asimetria de competències entre els governs autonòmics, succeeix el mateix entre les agències: no totes elles disposen del reconeixement extern necessari per a l'acompliment d'activitats vinculants com l'avaluació de les titulacions oficials.

Solament les agències que han superat una avaluació externa per part d'ENQA i estan registrades a EQAR, d'acord amb la normativa vigent, tenen competència plena en tots els processos d'avaluació de titulacions universitàries oficials.

Normativa

Reial decret 1393/2007, de 29 d'octubre, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments universitaris oficials. Es pot consultar aquí: http://www.aqu.cat/doc/doc_15745812_1.pdf.

En la taula següent, es recullen les agències de qualitat del territori espanyol i s'especifica si són o no membres d'ENQA i EQAR.

Taula 1. Agències de qualitat universitària a l'Estat espanyol

Acrònim i enllaç	Agència	Membre ENQA/EQAR
ACC-DEVA	Agència Andalus del Coneixement	Sí
ACCUEE	Agència Canària de Qualitat Universitària i Avaluació Educativa	
ACPUA	Agència de Qualitat i Prospectiva Universitària d'Aragó	Sí
ACSUCYL	Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Castella i Lleó	Sí
ACSUG	Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Galícia	Sí
ANECA	Agència Nacional d'Avaluació de la Qualitat i Acreditació	Sí
AQU Catalunya	Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya	Sí
AQUIB	Agència de Qualitat Universitària de les Illes Balears	
AVAP	Agència Valenciana d'Avaluació i Prospectiva	
Fundació per al Coneixement madri+d	Secció d'Avaluació, Certificació i Acreditació de la Qualitat de l'Ensenyament Superior de la Fundació per al Coneixement madri+d	Sí
UNIBASQ	Agència d'Avaluació de la Qualitat i Acreditació del Sistema Universitari Basc	Sí

Font: Elaboració pròpia.

En general, les agències de qualitat de l'Estat espanyol són de naturalesa pública i el seu pressupost està lligat al departament territorial en matèria d'educació corresponent, si bé tenen independència tècnica en les seves decisions.

Quant a la seva estructura i òrgans de govern, les agències disposen habitualment de presidència, direcció i consell de direcció —amb representació de les universitats. Cal dir que les agències espanyoles també es caracteritzen per l'avaluació del professorat universitari. Són diversos els tipus d'avaluació del professorat que poden exercir: prèvia a la contractació per part de les universitats —en figures regulades per legislacions estatals i autonòmiques—, avaluació de mèrits de recerca —sexennis— i certificació de mèrits de docència —quinquennis.

Normativa

Llei 15/2015, de 21 de juliol, de l'Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya (publicada en *el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* núm. 6919, de 23 de juliol de 2015). Es pot consultar aquí: http://www.aqu.cat/doc/doc_48752391_1.pdf.

L'octubre de 2006, les agències de qualitat universitària espanyoles es van constituir en xarxa amb la denominació de Xarxa Espanyola de Qualitat Universitària (REACU).

Entre els objectius més importants de la REACU destaquen: el de promoure la col·laboració entre les agències espanyoles de qualitat universitària i el de contribuir a crear les condicions per al mutu reconeixement de les seves decisions. En aquest mateix sentit, la REACU promou i desenvolupa la cooperació i l'intercanvi d'experiències i informació, prestant especial atenció a les metodologies i les bones pràctiques. Exemple d'això és l'establiment, l'any 2006, de criteris i directrius comunes per a la verificació de titulacions universitàries oficials o l'estudi comparatiu sobre procediments i barems d'avaluació de les diferents agències del professorat, prèvia a la seva contractació, amb l'objectiu de fomentar criteris de convergència avaluadora.

1.3. Agències europees destacables

La Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA) del Regne Unit és l'agència de referència a Europa. Entre les seves principals àrees de treball destaquen:

- El disseny, juntament amb altres actors del sector, i manteniment de l'UK Quality Code for Higher Education, utilitzat com a referència per les institucions d'educació superior britàniques, proporciona orientació i guia en el desenvolupament de plans d'estudis, destacant les competències i resultats d'aprenentatge que s'espera que aconseguixin els graduats quan finalitzin els estudis específics. També inclou el procés mitjançant el qual els estudiants poden interposar queixes i reclamacions relacionades amb la qualitat de la formació rebuda en una institució d'educació superior.
- L'avaluació d'institucions d'educació superior britàniques, tant les que operen a les illes com les que operen a altres territoris.
- Les queixes i reclamacions dels estudiants.

UK Quality Code for Higher Education

Es pot consultar aquí: <http://www.qaa.ac.uk/en/assuringstandardsandquality/pages/subject-benchmark-statements.aspx>.

A l'Europa continental, destaquen, per tradició i dimensió dels seus sistemes d'educació superior, els casos francès i alemany.

1) França

- L'Haut Conseil de l'évaluation de la recherche et de l'enseignement supérieur (HCERES) és l'organisme responsable de l'avaluació de les institucions d'educació superior i les institucions de recerca; l'avaluació de les activitats de recerca de les unitats i grups de les institucions esmentades; i

L'avaluació dels programes de grau, màster i doctorat que s'ofereixen a les universitats gal·leses.

- La Commission des Titres d'Ingénieur (CTI) té per objectiu l'avaluació i acreditació d'institucions d'educació superior en el camp de l'enginyeria, el desenvolupament de la qualitat en la formació d'enginyers i la promoció de plans d'estudis i carreres d'enginyeria a França i a l'estranger.

2) Alemanya

A Alemanya hi ha un sistema d'acreditació a dos nivells: generalista o temàtic.

- L'Accreditation Council defineix el marc d'avaluació i els requisits procedimentals; les agències d'acreditació independents, generalistes o temàtiques, duen a terme els processos d'avaluació.
- L'Agency for Quality Assurance through Accreditation of Study Programs (AQAS) és un exemple d'agència acreditadora generalista, la major del país; fundada el 2002, ha acreditat fins avui més de 5.500 programes d'estudis a universitats i universitats de ciències aplicades, també incloent programes fora d'Alemanya. L'any 2009, AQAS comença a acreditar els sistemes de garantia de la qualitat d'institucions d'educació superior tant a Alemanya com a l'estranger.
- L'Accreditation of Systems and Institutions (ASIIN) és un exemple d'agència acreditadora temàtica o *subject specific*. ASIIN reconeix els programes dels àmbits tècnics i de les ciències naturals, així com les seves combinacions interdisciplinàries amb els àmbits dels negocis i l'economia mitjançant un segell de qualitat. L'avaluació d'ASIIN se centra en els resultats d'aprenentatge dels programes i la rellevància de la formació acadèmica en la pràctica professional. ASIIN està certificada per a l'avaluació dels programes d'enginyeria que volen obtenir el segell de qualitat EUR-ACE®-Label. Els estàndards per a aquesta avaluació els defineix l'European Network for the Accreditation of Engineering Education (ENAE), organisme responsable del segell de qualitat per als programes d'enginyeria.
- Altres segells de qualitat que ASIIN atorga després d'un procés d'avaluació temàtica són Eurobachelor® i Euromaster® per als programes de grau i màster de química, a partir dels estàndards establerts per la mateixa ASIIN i l'European Chemistry Thematic Network (ECTN), i l'Euro-Inf® per als programes d'informàtica; en aquest cas, els estàndards d'avaluació els determina l'European Quality Assurance Network for Informatics Education (EQANIE). L'objectiu d'aquests segells de qualitat és assegurar el compliment d'uns estàndards de qualitat internacionals als programes acreditats, reforçant així els vincles entre aquests programes per a facilitar la mobilitat dels estudiants.

2. Estats Units

A diferència de la majoria de països, als Estats Units no hi ha un ministeri d'educació centralitzat que proveeixi un context o un marc normatiu. Així, la garantia de la qualitat de l'educació superior als Estats Units presenta una magnitud d'acord amb el volum de l'oferta educativa del país i l'exerceixen diferents agències federals i estatals, organitzacions no governamentals sense ànim de lucre i organitzacions privades.

a) Per a l'acreditació d'institucions, destaquen set organismes regionals que recollim en la taula següent.

Taula 2. Organismes regionals acreditadors d'institucions als Estats Units

Organisme	Estats en què opera
Middle States Commission on Higher Education	Nova York, Nova Jersey, Pennsilvània, Delaware, Maryland, Districte de Columbia, Puerto Rico, Illes Verges dels EUA.
New England Association of Schools and Colleges	Connecticut, Maine, Massachusetts, Nou Hampshire, Rhode Island, Vermont.
Higher Learning Commission	Arkansas, Arizona, Colorado, Iowa, Illinois, Indiana, Kansas, Michigan, Minnesota, Missouri, Dakota del Nord, Dakota del Sud, Nebraska, Nou Mèxic, Ohio, Oklahoma, Virgínia de l'Oest, Wisconsin, Wyoming.
Northwest Commission on Colleges and Universities	Alaska, Idaho, Montana, Nevada, Oregon, Utah, Washington.
Southern Association of Colleges and Schools	Alabama, Carolina del Nord, Carolina del Sud, Florida, Georgia, Kentucky, Louisiana, Mississipi, Tennessee, Texas, Virgínia.
Accrediting Commission for Schools, Western Association of Schools and Colleges	Califòrnia, Guam, Hawaii, Illes Mariannes del Nord, Micronesia, Palau, Samoa Americana.
Accrediting Commission for Community and Junior Colleges	Califòrnia, Guam, Hawaii, Illes Mariannes del Nord, Micronesia, Palau, Samoa Americana.

Font: Elaboració pròpia.

Accrediting Commission for Schools, Western Association of Schools and Colleges

Un exemple d'organisme acreditador d'institucions, com hem vist en la taula 2, és l'Accrediting Commission for Schools, Western Association of Schools and Colleges (ACS WASC).

b) Per a l'acreditació de programes, en canvi, operen als Estats Units uns setanta organismes.

Accreditation Board for Engineering and Technology

Un exemple d'organisme acreditador de programes és l'Accreditation Board for Engineering and Technology (ABET).

Tots aquests organismes acreditadors d'institucions i programes, per a poder exercir les seves funcions, han d'estar, al seu torn, reconeguts. Hi ha dues institucions que acrediten agències acreditadores:

1) Council for Higher Education Accreditation (CHEA), institució privada establerta el 1996, encarregada de coordinar l'acreditació d'institucions i programes d'educació superior. La llista d'agències acreditades està disponible en el directori de CHEA.

2) United States Department of Education (USDE), agència federal. La llista d'agències acreditades està disponible en el directori d'USDE.

Directoris

Directori de CHEA: http://www.chea.org/4dcgi/cms/review.html?action=cms_document&DocANEU=38&MenuKey=main

Directori d'USDE: https://www2.ed.gov/admins/finaid/accred/accreditation_pg5.html#NationallyRecognized

3. Canadà i Austràlia

Els dos països que es presenten junts en aquest apartat comparteixen certes característiques en els seus sistemes d'educació superior: compten amb un volum similar d'estudiants, aposten clarament per la internacionalització i tenen una influència important del sistema d'acreditació nord-americà. Addicionalment, els territoris que els formen gaudeixen de gran autonomia.

Canadà no disposa d'un sistema nacional formal d'assegurament de la qualitat.

A la província de Quebec, el sistema educatiu es compon de quatre nivells: elemental —sis anys— i secundari —cinc anys; el tercer comprèn l'ensenyament impartit a col·legis o *colleges* d'ensenyament general i professional; i el quart, l'ensenyament que en general considerem universitari. A Quebec, els dos últims nivells pertanyen al seu sistema d'educació superior.

Operen en aquesta província, per exemple, la Commission d'évaluation de l'enseignement, l'objecte d'avaluació de la qual és, precisament, els *colleges* que imparteixen ensenyaments en el nivell tres.

Les universitats quebequeses sotmeten els seus processos institucionals de garantia de la qualitat dels seus programes a l'avaluació de la Commission de Vérification de l'Évaluation des Programmes (CVEP). La qualitat dels nous programes abans de la seva implantació és responsabilitat de la Commission d'Évaluation des Projets de Programmes (CEP).

En canvi, a la província anglosaxona del país, l'Association of Accrediting Agencies of Canada (AAAC) reuneix diferents organismes d'acreditació especialitzada, a semblança de l'acreditació de programes dels Estats Units. La llista d'aquests organismes està disponible en el directori d'AAAC.

Directori d'AAAC

Es pot consultar aquí: <http://aaac.ca/english/about-us/members.php>.

Ja a Austràlia, el segon territori que repassem en aquest apartat, la Tertiary Education Quality and Standards Agency —a partir d'ara, TEQSA— regula i assegura la qualitat de les institucions que imparteixen educació superior i que han de complir els estàndards amb els quals avalua TEQSA per a entrar o romandre en el sistema d'educació superior australià. TEQSA es va constituir després de la dissolució de l'Australian Universities Quality Agency (AUQA) el 2011, que des de l'any 2000 havia estat una entitat governamental encarregada de l'avaluació de les institucions d'educació superior a Austràlia.

La influència del sistema de garantia de la qualitat nord-americà es materialitza, principalment, en l'existència d'una sèrie d'organismes d'acreditació especialitzada que acrediten programes professionals, com l'Australian Psychology Accreditation Council (APAC) o l'Australian Medical Council (AMC).

4. Amèrica Llatina

4.1. Context

Amèrica Llatina és una regió de gran diversitat cultural i ètnica, amb notables asimetries en els seus graus de desenvolupament econòmic i destacables inequitats socials en alguns dels seus països.

Gairebé tots els països d'Amèrica Llatina van crear, a partir de la dècada dels noranta, anys de l'eclosió de les agències de qualitat de l'educació superior, els seus organismes d'acreditació. Es van crear, per exemple, la Comissió Nacional per a l'Avaluació de l'Educació Superior i el Consell per a l'Acreditació de l'Educació Superior (Mèxic), el Consell Superior d'Educació (Xile) o el Consell Nacional d'Acreditació (Colòmbia), i la Comissió Nacional d'Avaluació i Acreditació Universitària (Argentina), entre altres.

El 2003 s'estableix la Xarxa Iberoamericana per a l'Assegurament de la Qualitat en l'Educació Superior (RIACES), concebuda tal com es recull a la seva pàgina web:

«com un organisme capaç de crear un espai de coneixement recíproc, cooperació tècnica i intercanvi humà i intel·lectual entre els sistemes universitaris, potenciant finalitats similars que van presidir la creació de les agències i unitats d'avaluació i acreditació a cadascun dels països. De la mateixa manera, és un vehicle d'integració educativa dels països que componen l'espai iberoamericà per a dissenyar respostes conjuntes, comunes i coordinades als desafiaments que planteja la globalització de l'educació superior».

4.2. Argentina

El principal organisme que acredita Argentina és la Comissió Nacional d'Avaluació i Acreditació Universitària (CONEAU), creada el 1996. La CONEAU depèn del Ministeri d'Educació, Ciència i Tecnologia. És responsable de l'acreditació de carreres de grau d'interès públic i de postgraus, l'avaluació de projectes institucionals i d'instal·lacions de seus d'universitats estrangeres, el seguiment i reconeixement d'institucions universitàries privades, l'anàlisi de sol·licituds d'obertura de subseus d'institucions i l'avaluació institucional per a la millora. CONEAU exerceix les seves funcions a partir de comissions assessores i comitès d'experts avaluadors.

Directori de RIACES

La llista de membres de RIACES, que inclou tant organismes nacionals com regionals, està disponible en el directori publicat a la pàgina web de la xarxa: <http://riaces.org/index.php/ct-menu-item-3/ct-menu-item-7>.

Comissions assessores

També es poden anomenar comissions d'avaluació. Són òrgans estructurals o estatutaris de les agències per a l'avaluació dels programes o institucions. Estan formades per experts de reconegut prestigi i prenen decisions quant als criteris i estàndards d'avaluació.

4.3. Brasil

A Brasil, el desenvolupament de l'avaluació i l'acreditació de l'educació superior es coordina i supervisa a nivell governamental. El 2004 es va establir el Sistema Nacional d'Avaluació de l'Educació Superior (SINAES), que té per objectiu articular l'avaluació i la regulació de les institucions i programes d'educació superior del país.

Per a la coordinació del SINAES, es va crear la Comissió Nacional d'Avaluació de l'Educació Superior (CONAES). A diferència d'altres organismes de garantia de la qualitat, CONAES no exerceix funcions reguladores ni executives, que queden a càrrec d'òrgans específics del Ministeri d'Educació. Els membres de CONAES són especialistes en l'àmbit de l'avaluació de l'educació superior, designats pel president de la República i membres del Ministeri.

4.4. Xile

El 2006, la Llei 20.129 estableix, a Xile, el Sistema Nacional d'Assegurament de la Qualitat de l'Educació Superior (SINAC-ES) i crea les institucions actuals i funcions d'assegurament de la qualitat. Com a la resta de països, en els anys noranta a Xile van aparèixer els primers organismes de garantia de la qualitat, però amb la creació del SINAC-ES s'adopta un nou marc d'actuació amb nous organismes i funcions que s'especifiquen a continuació.

La Divisió d'Educació Superior del Ministeri d'Educació (DIVESUP) és responsable d'assegurar el compliment de les lleis i reconeix formalment les institucions d'educació superior.

El Consell Nacional d'Educació (CNED), successor del CSE (Consell Superior d'Educació) és un organisme autònom, amb personalitat jurídica i patrimoni propi, que es relaciona amb el president de la República a través del Ministeri d'Educació.

Tal com es descriu a la seva pàgina web:

«el Consell desenvolupa les funcions de llicenciament de noves institucions; és la instància d'apel·lació de decisions d'acreditació adoptades per la Comissió Nacional d'Acreditació (CNA) i recolza el Ministeri d'Educació en les decisions de tancament d'institucions d'educació superior, tant en llicenciament com autònomes. [...] A més, el CNED lliura informació als usuaris sobre el funcionament del sistema d'educació terciària i promou la reflexió i la recerca en l'àmbit educacional».

Comitès d'experts avaluadors

Els comitès d'experts avaluadors, o comitès d'avaluació externa, es constitueixen *ad hoc* per a l'avaluació concreta d'un programa o institució.

Normativa

La Llei 20.129 es pot consultar aquí: <https://www.leychile.cl/navegar?id-norma=1072890>

La Comissió Nacional d'Accreditació (CNA) gestiona l'acreditació, fixa els criteris d'acreditació, implementa l'acreditació institucional, autoritza les agències acreditadores i proporciona informació pública. Si ens remetem a la seva pàgina web:

«correspon a la Comissió Nacional d'Accreditació verificar i promoure la qualitat de l'educació superior mitjançant: l'acreditació institucional de les universitats, instituts professionals i centres de formació tècnica autònoms; el pronunciament sobre les sol·licituds d'autorització que li presentin les agències encarregades de l'acreditació de carreres i programes de pregrau, programes de magisteri i programes d'especialitat en l'àrea de la salut [...]».

Les Agències Acreditadores (AA) són organitzacions privades sense ànim de lucre que s'encarreguen de l'acreditació de les carreres. Necessiten l'autorització de la CNA per a exercir la seva activitat en una determinada sèrie d'àrees del coneixement i de nivells acadèmics.

4.5. Colòmbia

L'organisme governamental responsable de l'acreditació a Colòmbia és el Consell Nacional d'Accreditació (CNA), creat el 1992, juntament amb l'establiment del Sistema Nacional d'Accreditació —SNA és el conjunt de polítiques, estratègies, processos i organismes l'objectiu fonamental dels quals és garantir a la societat que les institucions d'educació superior que formen part del sistema compleixen amb els més alts requisits de qualitat i que realitzen els seus propòsits i objectius.

Les funcions del CNA no difereixen de les de la majoria d'organismes que vetllen per la garantia de la qualitat en l'educació superior i que són les següents: estimular els processos d'autoavaluació; explicitar i adoptar criteris de qualitat, instruments i indicadors de l'avaluació externa; constituir les comissions d'experts acadèmics; i elaborar el document final per a la consideració del ministre d'Educació.

4.6. Mèxic

Com a la resta de països de la regió, en la dècada dels noranta apareixen els primers organismes d'avaluació de la qualitat de l'educació superior, en aquest cas, organismes privats d'acreditació de programes. L'any 2000 es va crear el Consell per a l'Accreditació de l'Educació Superior (COPAES), «associació civil sense ànims de lucre que actua com l'única instància autoritzada pel Govern Federal a través de la Secretaria d'Educació Pública (SEP), per a conferir reconeixement formal i supervisar organitzacions la finalitat de les quals és la d'acreditar programes acadèmics del tipus superior que s'imparteixen a Mèxic, en qualsevol de les seves modalitats». Així, l'objectiu de COPAES és donar reconeixement formal a les agències acreditadores, mentre que les seves funcions es poden resumir en dues: regular els processos d'acreditació i donar certesa de la capacitat acadèmica, tècnica i operativa dels organismes acreditadors.

Normativa

L'article 53 de la Llei 30 de 1992 es pot consultar aquí: https://www.cna.gov.co/1741/articles-186370_ley_3092.pdf

Directori de COPAES

De nou, en el directori de la pàgina web de COPAES hi ha disponibles les agències de garantia de qualitat acreditades: https://www.copaes.org/organismos_acreditadores.php

5. Àsia i Pacífic

5.1. Context

Al continent asiàtic, trobem sistemes d'educació superior molt diferents que responen a realitats igualment diferents. Alguns donen resposta a un nombre d'estudiants molt elevat, com la Xina, amb més de vint-i-cinc milions d'estudiants; l'Índia, amb tretze milions; i el Japó, amb quatre. És precisament en aquests tres països en què ens centrarem en el repàs que estem fent d'organismes i agències de garantia de la qualitat en l'educació superior. Si bé, com ja hem vist, les agències emergeixen en la dècada dels noranta, posem el focus en els organismes que es consoliden en els anys 2000, ja que són els que operen en l'actualitat.

5.2. Japó

El 2004 s'estableix al Japó un sistema nacional obligatori d'avaluació i acreditació de l'educació superior amb l'objectiu d'assegurar i millorar la qualitat de la universitat. En aquest sistema d'avaluació i acreditació, les institucions d'educació superior s'han de sotmetre a una avaluació externa cada set anys, i les escoles de postgrau que atorguen títols professionals, una vegada cada cinc anys. Les agències o organismes responsables de realitzar aquesta avaluació externa han d'estar certificades pel govern nipó. Quatre són les agències al Japó que realitzen l'avaluació i acreditació institucional —totes elles certificades entre 2004 i 2005—:

1) La Japan University Accreditation Association (JUAA) és la primera agència certificada al Japó per a l'avaluació i acreditació d'universitats i exerceix les seves funcions en set àmbits: universitats, col·legis universitaris, escoles de dret, escoles professionals de postgrau, escoles professionals de postgrau de polítiques públiques, escoles professionals de postgrau de salut pública i estudis professionals d'estudis de propietat intel·lectual.

2) La Japan Institution for Higher Education Evaluation (JIHEE), l'àmbit d'actuació principal de la qual és l'avaluació de la qualitat de la docència i recerca a universitats privades.

3) El National Institution for Academic Degrees and Quality Enhancement of Higher Education (NIAD-QE), per a l'avaluació dels programes que ofereixen els proveïdors d'educació superior al Japó.

4) La Japan Association for College Accreditation (JACA), que actua sobre els *junior colleges* nipons.

5.3. Índia

A l'Índia, la garantia de l'educació superior s'articula entorn de dos mecanismes: l'avaluació d'universitats i altres institucions d'educació superior, i l'acreditació especialitzada de programes d'índole professional.

Per a l'avaluació institucional, opera el National Assessment and Accreditation Council, organisme autònom establert el 1994 per a avaluar i acreditar institucions d'educació superior.

L'acreditació especialitzada és a càrrec d'organitzacions com:

- Indian Council for Technical Education (AICTE)
- National Council for Teacher Education (NCTE)
- Medical Council of India (MCI)
- Indian Nursing Council (INC)
- Bar Council of India (BCI)
- Rehabilitation Council of India (RCI)
- Distance Education Council (DEC)
- Indian Council for Agricultural Research (ICAR)

5.4. Xina

A la Xina, totes les institucions d'educació superior necessiten estar acreditades per a poder oferir programes de grau, màster i doctorat. Els programes que s'imparteixen a institucions no acreditades no són reconeguts, únicament els programes obtinguts en una institució acreditada condueixen a l'obtenció d'un títol oficial inclòs en la base de dades del govern xinès.

El Chinese Higher Education Evaluation Centre (HEEC), del Ministeri d'Educació, establert el 2004, és responsable de l'organització i implementació de l'avaluació de la qualitat de programes universitaris a la Xina. També realitza activitats de recerca en l'àmbit de la garantia de la qualitat i ofereix assessorament en avalució de l'educació superior.

El Xina Academic Degrees and Graduate Education Development Centre (CDGDC), a partir dels estàndards de qualitat definits per l'HEEC, és l'organisme responsable de l'avaluació dels programes que s'imparteixen en les institucions d'educació superior xineses.

El Hong Kong Council for Accreditation of Academic and Vocational Qualifications (HKCAAVQ) actua, com el seu propi nom indica, sobre l'educació superior a Hong Kong. A més, també exerceix activitats d'acreditació en els instituts de formació professional.

6. Organismes supranacionals

Encara que en els apartats anteriors ja n'hem vist algun exemple, en aquest apartat aprofundirem una mica més en les xarxes o organismes supranacionals, és a dir, agrupacions regionals o temàtiques d'agències que treballen en col·laboració per a compartir bones pràctiques i establir plantejaments comuns, mai de caràcter normatiu. Totes elles sorgeixen a partir de 1990 amb un cert matís de servei públic. Es financen, fonamentalment, a través de les aportacions dels seus membres i les seves funcions principals són les següents:

- Generació de coneixement. Aquests organismes construeixen marcs conceptuals, paradigmes i debats teòrics a partir de l'experiència col·lectiva.
- Difusió del coneixement generat a través de conferències, seminaris, publicacions, etc.
- Orientació i guia, especialment a aquells organismes d'implantació recent en el sistema global de garantia de la qualitat.

Vegem-ne les més destacades:

6.1. INQAAHE

L'any 1991, després de finalitzar a Hong Kong la primera conferència internacional d'agències de garantia de qualitat emergents, els seus representants van acordar seguir col·laborant d'una manera formal amb l'intercanvi d'informació com a principal objectiu, establint la International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education (INQAAHE).

En l'actualitat, amb una mica més de vint-i-cinc anys de recorregut, INQAAHE és la major xarxa d'organismes relacionats amb la garantia de la qualitat de l'educació superior: 174 agències de qualitat (*full members*) de 87 països són membres d'INQAAHE, que, a més, compta entre els seus membres amb institucions d'educació superior (*associate members*) i professionals del sector (*affiliates*).

FULL MEMBERS are organizations responsible for assuring the academic quality of post-secondary institutions or education programs other than their own, such as:

- *Accrediting agencies.*
- *Evaluation agencies and similar organizations.*
- *Bodies responsible for the external quality assurance of such agencies.*

ASSOCIATE MEMBERS are organizations with a major interest in evaluation, accreditation and quality assurance in higher education, but without the responsibility for assuring quality of institutions or education programs.

AFFILIATES are individuals with a major interest in evaluation, accreditation and quality assurance in higher education may affiliate to the Network. Affiliates may participate in the General Assembly, but without the right to vote.

Font: www.inqaah.org

Iniciatives similars se succeeixen després de la irrupció d'INQAAHE i es multipliquen les xarxes entre organismes garants de la qualitat de l'educació superior, sia per proximitat geogràfica o temàtica. En la taula següent es recullen les més destacables:

Taula 3. Xarxes internacionals de garantia de la qualitat en l'educació superior

Sigla	Xarxa internacional
AfriQAN	Quality Assurance Network for African Higher Education
ANQAHE	Arab Network for Quality Assurance in Higher Education
APQN	Asia-Pacific Quality Network
AQAN	ASEAN Quality Assurance Network
ASPA	The Association for Specialised and Professional Accreditors
CAMES	African and Malagasy Council for Higher Education
CANQATE	Caribbean Area Network for QA in Tertiary Education
CEENQA	Central and Eastern European Network of Quality Assurance in Higher Education
EAQAN	East African Higher Education Quality Assurance Network
EASPA	European Alliance for Subject-Specific and Professional Accreditation & Quality Assurance
ECA	European Consortium for Accreditation in Higher Education
ENAE	European Network for Accreditation of Engineering Education
ENQA	European Association for Quality Assurance in Higher Education
EQANIE	European Quality Assurance Network for Informatics Education
IQA/AQAIIW	Association of QA Agencies of the Islamic World
RIACES	Xarxa Iberoamericana per a l'Assegurament de la Qualitat a l'Educació Superior

Font: Elaboració pròpia.

6.2. Altres organismes

La UNESCO, l'OCDE i el Banc Mundial, dins de les seves pròpies estructures i funcions, també disposen de departaments i activitats dedicades a la garantia de la qualitat en l'educació superior. Principalment, proporcionen actuacions de suport, celebració d'esdeveniments, publicacions i projectes de cooperació en aquest àmbit.

El Grup Banc Mundial (GBM), en la seva estratègia, preveu el suport als països per a aconseguir l'Objectiu de Desenvolupament Sostenible 4 (ODS4), que té com a objectiu garantir una educació de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida. El GBM també ha participat en la redacció del Marc d'acció educació 2030.

L'educació és un dels àmbits d'estudi i anàlisi per part de l'OCDE que publica cada any l'informe d'indicadors *Education at a Glance*, que també cobreix l'educació superior. Aquest informe s'ha convertit en un referent en la temàtica que, a més, s'actualitza anualment.

Com a única agència de les Nacions Unides amb responsabilitat en l'àmbit de l'educació superior, la UNESCO facilita el desenvolupament de polítiques basades en noves tendències, promou el diàleg sobre polítiques i contribueix a millorar l'educació de qualitat, l'enfortiment de la capacitat de recerca en les institucions d'educació superior i l'intercanvi de coneixement i bones pràctiques a nivell internacional.

GBM

Es pot consultar l'ODS4 aquí: <http://www.globalgoals.org/es/global-goals/quality-education/> i el Marc d'acció educació 2030 aquí: http://www.unesco.org/new/fileadmin/multimedia/hq/ed/ed_new/pdf/ffa-eng-27oct15.pdf.

Education at a Glance

L'informe es pot consultar aquí: <http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/education-at-a-glance-19991487.htm>

7. Reptes de futur per a les agències i xarxes de qualitat

Fins aquí hem realitzat un repàs del panorama internacional d'organismes de garantia de la qualitat en l'educació superior. A continuació, plantejarem alguns dels reptes actuals i de futur immediat perquè aquests dos tipus d'organitzacions: agències i associacions, o xarxes d'agències, puguin seguir exercint el seu lideratge i influència en la qualitat de l'educació superior.

Reptes quant a la seva pertinència:

Taula 4. Reptes de les agències i xarxes de qualitat quant a la seva pertinència

Agències	Xarxes
Col·laborar en el desenvolupament dels marcs nacionals/regionals de garantia de la qualitat, que han de ser revisats perquè siguin coherents, complementaris entre si i perquè donin resposta a les necessitats dels sistemes d'educació superior.	Unir esforços, per part dels proveïdors d'educació superior i les agències de garantia de qualitat, per a desenvolupar les eines necessàries per a promoure la rellevància dels resultats d'aprenentatge, credibilitat i reconeixement aprofitant el lideratge de les xarxes.
Garantir la credibilitat i la pertinència de les agències externes de garantia de la qualitat, en general, i les seves polítiques, procediments i criteris, en particular.	Revisar els enfocaments per al reconeixement extern o acreditació de les agències assegurant que es tingui en compte la diversitat, ja que l'avaluació de la qualitat ha de ser útil i adequada per als proveïdors d'educació superior.
Estar ben equipades per a afrontar la garantia de la qualitat dels programes globals —tant presencials com en línia/virtuals.	Realitzar una aproximació individual als sistemes de garantia de la qualitat a través d'una col·laboració més estreta amb governs, per exemple, per a atendre necessitats específiques de sistemes específics —avaluacions, consultoria, <i>capacity building</i> , etc.
Aprofitar l'enriquiment de la propietat intel·lectual de la garantia de la qualitat externa i assegurar un impacte més significatiu en les estratègies dels sistemes d'educació superior.	

Font: Elaboració pròpia a partir de Karakhyan, 2016.

Vegem ara els reptes que es plantegen quant a la seva eficiència:

Taula 5. Reptes de les agències i xarxes de qualitat quant a la seva eficiència

Agències	Xarxes
Utilitzar les bases sòlides existents per a crear un sistema regulador i una metodologia més eficient durant les avaluacions que utilitzi adequadament les dades disponibles.	Promoure la credibilitat de les agències mitjançant avaluacions externes (GGP, ESG, etc.).

Font: Elaboració pròpia a partir de Karakhyan, 2016.

Agències	Xarxes
Revisar els enfocaments de la garantia de la qualitat per a: Destinar temps, recursos i atenció a les institucions que més ho necessiten. Reduir les càrregues reguladores a través d'un enfocament diferenciat basat en els resultats.	Reduir la càrrega de treball mitjançant el reconeixement mutu.
	Unir esforços per a abordar els desafiaments globals emergents.
	Impulsar la recerca, el desenvolupament i la innovació en l'àmbit de la garantia de la qualitat en l'educació superior.

Font: Elaboració pròpia a partir de Karakhanyan, 2016.

8. Resum dels aspectes clau

Les agències d'avaluació de la qualitat són els òrgans o institucions la missió principal dels quals és, com el seu nom indica, avaluar la qualitat de l'educació superior.

Aquests organismes tenen diferents enfocaments, funcions i característiques. Poden ser públics o privats, segons el seu finançament; generalistes o temàtics, segons el seu objecte d'avaluació; poden operar a nivell nacional o internacional, segons les seves certificacions. Les agències comparteixen objectius en un món globalitzat i s'organitzen en xarxes nacionals, internacionals i temàtiques.

Hem vist que a països o regions amb tradició en acreditació especialitzada de programes, com els Estats Units, les agències comencen a sorgir en la primera meitat del segle XX. A partir dels anys noranta es produeix una veritable eclosió a nivell mundial d'organismes d'avaluació de la qualitat de l'educació superior i també comencen a sorgir les primeres xarxes o associacions d'agències. No obstant això, no es comencen a professionalitzar fins als anys 2000, començant així a adquirir també l'estatus i el reconeixement del que gaudeixen actualment quant a ser considerades peces fonamentals dels sistemes nacionals i supranacionals d'assegurament i garantia de la qualitat educativa.

Per exemple, a Europa, la constitució de l'Espai Europeu d'Educació Superior converteix les agències en peces fonamentals, ja que són les responsables de la garantia de la qualitat de les institucions i programes universitaris; l'avaluació de les agències és vinculant i té efectes directes en el sistema, ja que la no superació d'una avaluació per part d'un programa o institució pot conduir a la seva cancel·lació.

Els marcs normatius i els sistemes d'educació superior dels països o regions determinen les característiques de les agències, que es deuen als seus contextos.

Hem vist que a la Xina els òrgans d'avaluació de la qualitat universitària depenen directament del govern; a Europa, la independència —tècnica— pel que fa als respectius governs és un estàndard que han de complir les agències de qualitat per a poder exercir les seves funcions; als Estats Units, les agències acreditadores han d'estar, al seu torn, acreditades per organismes superiors.

Bibliografia

Barreyro, B. (2006). «Evaluación de la educación superior brasileña: el SINAES». *Revista de la Educación Superior* [en línia], XXXV (1) (gener-març): [Data de consulta: 5 de juliol de 2017] <<http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=60413705>>

Brown, J.; Kurzweil, M.; Pritchett, W. (2017). *Quality Assurance in U.S. Higher Education: The Current Landscape and Principles for Reform*. [Data de consulta: 10 de juny de 2017] <<http://www.sr.ithaka.org/publications/quality-assurance-in-u-s-higher-education>>

European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA) (2015). *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)* [publicació en línia]. ENQA. [Data de consulta: 5 de maig de 2017] <http://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/esg_2015.pdf>

Guadalupe, M.; Velázquez, D. *La evaluación y acreditación de la calidad en las nuevas leyes de educación superior de América Latina*. [Data de consulta: 18 de juny de 2017] <http://www.oei.es/historico/evaluacioneducativa/evaluacion_acreditacion_calidad_nuevas_leyes_al.pdf>

Haug, G.; Egido, I. (2006). «La acreditación como mecanismo de garantía de la calidad: tendencias en el Espacio Europeo de Educación Superior». *Revista Española de Educación Comparada* (núm. 12, pàgs. 81-112). [Data de consulta: 10 de maig de 2017] <<http://www.sc.ehu.es/sfwseec/reec/reec12/reec1203.pdf>>

Karakhanyan, S. (2016). «Agenda for QA in a Change Context: Relevance, Efficiency and Meaningful Impact». *20è. aniversari d'AQU Catalunya*, Barcelona.

Michalk, B. (2011). «The German Rectors' Conference. The voice of the universities». *EUCIS-LLL Annual Conference 2011* (9-10 Maig 2011). [Data de consulta: 10 de juny de 2017] <https://www.eurashe.eu/library/quality-he/eurashe_ws_qa_070510-11_pres_michalk.pdf>

Michavila, F.; Zamorano, S. (2008). *Panorama de los sistemas de garantía de calidad en Europa: una visión trasnacional de la acreditación*. Universidad Politécnica de Madrid. Cátedra UNESCO de Gestión y Política Universitaria. [Data de consulta: 10 de juny de 2017] <http://www.revistaeducacion.mec.es/re2008/re2008_10.pdf>

National Institution for Academic Degrees and University Evaluation (2014). *Overview. Quality Assurance System in Higher Education: Japan*. 2a. edició. Tòquio. [Data de consulta: 30 de juny de 2017] <http://www.niad.ac.jp/english/overview_jp_e_ver2.pdf>

National Institution for Academic Degrees and University Evaluation (2010). *Overview. Quality Assurance System in Higher Education: United States Of America*. Tòquio. [Data de consulta: 30 de juny de 2017] <http://www.niad.ac.jp/n_kokusai/info/usa/overview_us_e.pdf>

Pabrekar, N.; Sharma, B.; Kekare, B. i altres (2015). «Quality Assurance in Higher Education Institutions in India». *2nd International Conference on Law, Education and Humanities (ICLEH'15)* (maig 30, 2015 Londres, UK) [Data de consulta: 10 de juny de 2017] <<http://icehm.org/upload/6297ed0515562.pdf>>

Ping, J. (2010). *Introduction to Chinese Higher Education Evaluation System Higher Education Evaluation Center of the Ministry of Education, P. R. La Xina*. [Data de consulta: 10 de juny de 2017] <http://www.niad.ac.jp/icsfiles/afieldfile/2010/04/16/no13_jiping.pdf>

Rodríguez, S. (2013). *Panorama internacional de la evaluación de la calidad en la educación superior*. Madrid: Síntesis.

The National Unions of Students in Europe (ESIB) (S/F) *European Student Handbook on Quality Assurance in Higher Education*. ESIB. [Data de consulta: 5 de maig de 2017] <<http://www.aic.lv/bologna/bologna/contrib/esib/qahandbook.pdf>>

Vlasceanu, L.; Grünberg, L.; Parlea, D. (2007). *Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions*. [Data de consulta: 10 de maig de 2017] <<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001346/134621e.pdf>>

Wiesman, W.; Huang, T. (2011). *The Impact and Transformation of Education Policy in Xina* (vol. 15). Book Series: International Perspectives on Education and Society.

«El Aseguramiento de la Calidad en la Educación Superior en Chile» (2013). *Revisión de Políticas Nacionales de Educación* [Data de consulta: 10 de juny

de 2017] <<http://consejofcp.mineduc.cl/wp-content/uploads/2016/12/ocde-2013-el-aseguramiento-de-la-calidad-de-la-educacion-Superior-a-Xile.pdf>>